

ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена розгляду шляхів і засобів формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки. Автор розглядає зміст поняття «гуманістичні цінності» майбутнього педагога та виявляє вплив музики на формування досліджуваного утворення. У статті розглядається методика впровадження спецкурсу «Формування гуманістичних цінностей майбутнього педагога-музиканта», як одного з провідних засобів формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів музики.

Ключові слова: гуманізм, цінності, гуманістичні цінності, музика, майбутній учитель музики.

Статья посвящена рассмотрению путей и средств формирования гуманистических ценностей будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки. Автор рассматривает содержание понятия «гуманистические ценности» будущего педагога, и рассматривает влияние музыки на формирование исследуемого образования. В статье рассматривается методика внедрения спецкурса «Формирование гуманистических ценностей будущего педагога-музыканта», как одного из ведущих средств формирования гуманистических ценностей будущих учителей музыки.

Ключевые слова: гуманизм, ценности, гуманистические ценности, музыка, будущий учитель музыки.

The article deals with the ways and means of forming humanistic values of future music teachers in the training. The author examines the concept of «humanistic values» of future teachers, and reveals the influence of music on the formation of the investigated entity. In the article the criteria and indicators of formation of humanistic values of future teachers of music, namely the evaluation of the motivational factors: motivation for self humane qualities, the ability to self-awareness, self-esteem humane qualities; cognitive-activity with indicators: knowledge of moral and human values, display humane behavior, communication skills; with personal factors: empathy, positive attitude towards others, tolerance. A significant consideration given to introducing techniques course «Formation of humanistic values of the future teacher-musician», as one of the leading means of formation of humanistic values of future music teachers.

In this context, the author considers the main task and purpose of the special course, content and topics of lectures and workshops.

Key words: *humanism, values, humanistic values, music, future music teacher.*

У зв'язку зі змінами у загальній соціокультурній ситуації, що відбулися в останнє десятиріччя, стала актуальною проблема зміни змісту освіти, де під впливом потреб та духовних напрямків епохи у вітчизняній педагогіці почалось утвердження гуманістичних ідеалів виховання. Науково-технічний прогрес призвів до перевероту у матеріальній культурі суспільства, проте духовного світу людини це в тій же мірі не торкнулось. Усе гостріше відчувається прогалина у створенні гармонійної культури, яка б допомагала ставати людям гуманнішими.

Саме тому досліджувана проблема є важливою, актуальною та першочерговою для сучасної педагогіки, теорії та практики виховання. Та формування гуманістичних цінностей підростаючого покоління є завданням не лише педагогіки, а й мистецтва, зокрема музики, яка особливим чином впливає на підсвідомість людини, її емоційно-чуттєву сферу. Будучи гуманною за своєю природою, музика має здатність викликати та формувати гуманні почуття, дозволяє глибше пізнавати себе, інших та навколишній світ. Тому, на нашу думку, формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів повинно здійснюватись на міжпредметній основі.

Проблемою гуманізації міжлюдських стосунків у різні часи займались і займаються низка відомих учених, філософів, психологів, педагогів. Серед них роботи філософів Давньої Греції – Аристотеля, Платона, Плутарха, Протагора, Сократа. Серед філософів Відродження вагоме місце належить Джордано Бруно, Томазо Кампанеллі та іншим.

З гуманістичним підходом у рамках психології пов'язані імена західних науковців К. Гольштейна, Дж. Дьюї, А. Маслоу, Дж. Олпорта, К. Роджерса та інших.

Серед педагогів-гуманістів XVII – початку XX століття важливе місце займають А. Дістервег, І. Кант, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж. Руссо на Заході; П. Каптерев, М. Пірогов, Л. Толстой, К. Ушинський в Росії, до прогресивних педагогів післяжовтневого періоду належать П. Блонський, О. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький.

Великий внесок у розвиток сучасної педагогічної думки, пронизаної гуманістичними ідеями внесли Ш. Амонашвілі, І. Бех, В. Білоусова, О. Бондаревська, І. Зязюн, В. Караковський, В. Киричок, О. Кононенко, В. Кремень, І. Мойсеюк, І. Підласий, Г. Сагач, В. Сластенін та інші.

Мета статті полягає у визначенні змісту поняття «гуманістичні цінності» майбутнього педагога та виявлення впливу музики на формування досліджуваного утворення.

Як відомо, термін «гуманізм» походить від латинського *humanus* – людський. Гуманізм – це сукупність поглядів та ідей, які виражають повагу прав і гідності людини, її цінність як особистості, турботу про людей, їх всебічний розвиток, про створення сприятливих для людей умов життя [1].

Як відомо, важливим чинником успішного здійснення будь-якої професійної діяльності, її складовою частиною виступають професійні цінності [5].

У найширшому побутовому значенні під цінностями розуміються предмети, що володіють певними корисними для людини властивостями. У філософії поняття цінності наближається до поняття «значення», ролі, яку певний предмет чи явище може відіграти в житті та діяльності людей щодо їх потреб, інтересів, цілей. Іншими словами, значення обумовлено не лише якостями предмета, але й потребами дієвого суб'єкта.

У процесі зв'язку предмета чи явища з дієвим суб'єктом виявляється якість значення: позитивна чи негативна, суттєва чи несуттєва відносно потреби людини. Зв'язок, який характеризується з погляду значення першого для другого є ціннісним ставленням [1].

Особливу увагу в педагогічній науці приділяють цінностям духовного характеру – це цінності наукових знань, прогресивних ідей, високих моральних та естетичних уявлень. Вони виступають ознаками духовного здоров'я та духовної зрілості особистості. Відомо, що життєві цінності пов'язані з людськими потребами та інтересами, які впливають на людину та детермінують її поведінку [4]. Відповідно, з великої кількості цінностей суб'єкт обирає ті, що входять до його особистісної системи цінностей.

Вагома роль у формуванні гуманістичних цінностей людини належить мистецтву, зокрема музиці. В перекладі з грецької музика означає «муза» – вид мистецтва, який відображає дійсність і впливає на людину за допомогою змістовних та певним чином організованих по висоті та в часі звукових послідовностей. Виражаючи думки та емоції людини, музика впливає на її психіку. Це є можливим завдяки фізично та біологічно обумовленим зв'язкам звукових проявів людини з його психічним життям.

Ще за часів давнини було помічено, що музика, і перш за все її основні компоненти – мелодія та ритм, змінюють настрій людини, її внутрішній стан. У Греції музика вважалась одним із самих могутніх засобів впливу на внутрішній світ людини. Особливо великого значення надавали музичному вихованню підростаючого покоління, адже саме в дитячому віці формуються гуманні та громадянські якості майбутнього члена суспільства. Музика в той час вважалась одним з наймогутніших засобів формування цих якостей.

У подальшому розвитку людства думка з цього приводу не дуже змінилась. Була однозначно стверджена висока організуюча сила музичного

мистецтва, його здібність забезпечувати цілісність внутрішнього світу особистості. Зокрема, в дослідженнях учених Ю. Алієва, О. Апраксіної, В. Крутецького також переконливо доводиться, що музика сприяє інтенсивному формуванню гуманістичних рис особистості підлітка.

Отже, справжня музика за своєю природою має гуманістичний зміст. У цьому і полягає її універсальне виховне значення. Яку б наукову дисципліну не вивчав учень чи студент, він повинен любити і знати музику. Допомогти йому в цьому – завдання музичного виховання. Для цього потрібно добирати твори з насиченим гуманістичним змістом, які б викликали такий стан душі, як і стан митця, що створив цю музику.

Але коли йдеться про роль музики у формуванні гуманістичних рис майбутнього вчителя, то, звичайно, не можна обмежуватись лише зовнішньою констатацією її ролі в педагогічному процесі. Потрібно більш докладно проаналізувати її вплив на всю систему педагогічної діяльності, виявляючи ті її функціональні особливості, які в першу чергу забезпечують формування високих гуманістичних якостей людини.

Давно визнано, що всі науки, як гуманітарні, так і природничі, не лише дають знання про світ, формують пізнавальні здібності учня, а й виховують його. Ця виховна функція пов'язана з певними естетичними початками, що мають місце в кожній навчальній дисципліні, в будь-якій формі педагогічної діяльності. Специфіка мистецтва, зокрема музики в тому і полягає, що в ній синтезується, акумулюється все естетичне, що існує в галузях знання і практики, в художні образи, які потім і здійснюють зворотній вплив на них. Мистецтво для того і виникає в культурі людства, і без цього воно не володіло б своєю естетичною дієвістю. Важливо також зауважити, що це естетичне має гуманістичний зміст і є могутнім засобом морального виховання.

На нашу думку, роль музичного виховання і музики визначається тим, що в ній найбільш повно і всебічно втілюється естетичне начало, особливістю якого є передача і реалізація емоційно-оцінювального відношення до дійсності, до всього естетичного в природі і суспільстві. Музика формує емоційну сферу психіки, на підставі якої і виявляється естетично-оцінне ставлення до дійсності. Наприклад, такі сформовані музикою гуманні почуття, як співчуття в горі, переживання печалі, світлої радості та інші, виховують людину, роблять її свідомість здатною до реальних переживань, а отже до емоційних оцінок дійсності саме в цьому гуманістичному спрямуванні. В цьому, оціночному ставленні до дійсності, музика виявляє і стверджує вічні загальнолюдські цінності – істини, добра, краси.

З метою експериментальної перевірки впливу музики на формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів нами була організована дослідно-експериментальна робота, яка складалась з констатуючого та формуючого експериментів. Метою констатуючого експерименту було

виявлення початкового рівня сформованості гуманістичних цінностей студентів. Для цього нами були визначені наступні критерії оцінки гуманістичних цінностей останніх:

Критерії та показники сформованості гуманістичних цінностей майбутніх учителів музики

Критерії	Показники
Мотиваційно-оцінний	✓ мотивація на самовдосконалення гуманних якостей; ✓ здатність до самоаналізу; ✓ самооцінка гуманних якостей
Когнітивно-діяльнісний	✓ знання моральних та загальнолюдських цінностей; ✓ прояв гуманних вчинків; ✓ комунікативні вміння
Особистісний	✓ емпатія; ✓ позитивне відношення до оточуючих; ✓ толерантність

Ми вважаємо, що вищезазначені критерії гуманістичних цінностей виражають її суттєві характеристики та являються достатніми для визначення її сформованості.

Так, під першим критерієм розумілось усвідомлення студентами важливості гуманності в міжлюдських стосунках та здатність до рефлексування власних гуманістичних якостей.

При визначенні другого критерію ми керувались тим, що гуманно освічена людина повинна володіти як практичними навичками гуманної поведінки, так і теоретичними знаннями, що складають основу гуманістичних цінностей людини.

Під третім критерієм ми розглядали наявність особистісних якостей у студентів, таких, як емпатія, толерантність, позитивне відношення до оточуючих.

За результатами констатуючого експерименту у 4,2% студентів спостерігався високий рівень сформованості гуманістичної позиції, 44,2% студентів мали середній рівень, та 51,6% студентів знаходились на низькому рівні.

У рамках формуючого експерименту нами був запроваджений спецкурс «Формування гуманістичних цінностей майбутнього педагога-музиканта». Основні завдання спецкурсу ми вбачали в:

- оволодінні студентами теоретичними науковими знаннями, що є необхідними для формування гуманістичних цінностей, та які сприяють формуванню гуманістичної свідомості майбутніх учителів;
- виховуванні активного слухача, який добре розуміє музичну мову, тобто відношення композиторів до навколишньої дійсності;
- формуванні у студентів потребу у самовихованні.

Основна мета спецкурсу полягала в допомозі студентам на шляху їхнього становлення як моральних, гуманно освічених особистостей.

У процесі створення методики ми прийшли до висновку, що формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів шляхом лише слухання та аналізу музичних творів буде неповним і малоефективним. Саме тому спецкурс включав у себе різні форми навчання студентів: лекції, семінари, практичні заняття, а також нетрадиційні: рольові ігри; написання розповіді за прослуханим твором; розробка та проведення на практиці заходу для школярів, який був присвячений впливу духовної музики на внутрішній світ людини; тренінги.

Так, лекційний курс дозволив студентам оволодіти теоретичними науковими знаннями, що є необхідними для формування їхніх гуманістичних цінностей. Серед них такі, як: сутність понять «гуманність», «гуманістичні якості»; гуманістичні принципи педагогіки В. Сухомлинського; місце та роль музики у формуванні гуманістичних цінностей особистості; вплив духовної та класичної музики на формування духовності людини та інші.

Практичні завдання були направлені на формування практичних вмінь гуманного відношення до оточуючих. Наприклад, тренінги використовувалися з метою розвитку таких якостей, як емпатія, здатність до рефлексії, комунікативні вміння. За допомогою рольових ігор студенти вчилися втілювати ці якості в процесі спілкування з оточуючими.

На самостійне опрацювання студентам виносилось виконання завдань з підготовки до семінарських, практичних занять, підбір матеріалу та підготовка виховного заходу, а також вправи та завдання, що направлені на вдосконалення майбутніми вчителями своїх гуманістичних рис.

Серед форм і методів музичного виховання передбачались слухання музичних творів різних композиторів, стилів та жанрів, широкі музичні обговорення.

За даними підсумкового діагностичного зрізу, проведеного після впровадження спецкурсу, було виявлено позитивну динаміку зростання гуманістичної свідомості майбутніх педагогів. А саме: у 54,9% студентів було зафіксовано високий рівень сформованості гуманістичних цінностей, у 30,1% – середній, та 15,0% студентів мали низький рівень сформованості вищезазначеної якості.

Проведене нами дослідження дало можливість зробити висновок про те, що одним із важливих факторів впливу на формування гуманістичних цінностей майбутніх педагогів є музика, як специфічний вид мистецтва, що, впливаючи на підсвідомість викликає в людині ті ж самі переживання, які автор намагався змалювати в своїх творах. Таким чином, за допомогою музичних творів, у яких виражається гідність, повага, доброта, любов до людини, можна формувати гуманістичні цінності особистості. Необхідно зазначити, що формування гуманістичних якостей набуває ще більш вагомого значення в контексті підготовки майбутніх учителів, як носіїв

культури та основних суспільних цінностей.

Подальші дослідження ми вбачаємо в аналізі сучасного наукового фонду педагогічних знань щодо проблеми формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки на рівні змісту, форм і методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. О. Размышления о гуманной педагогике / Ш. О. Амонашвили. – Издательский дом Ш. Амонашвили. – М., 1996. – 496 с.
2. Анисимов С. Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С. Ф. Анисимов. – М. : Мысль, 1988. – 253 с.
3. Валеева Р. А. Теория и практика гуманного воспитания в европейской педагогике (первая половина XX века) / Р. А. Валеева. – Казань, 1997. – 172 с.
4. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості / З. С. Карпенко. – К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 216 с.
5. Леонтьев Д. А. Ценность, как междисциплинарное понятие: опыт многомерные реконструкции / Д. А. Леонтьев // Философские науки. – 1996. – № 4. – С. 15–26.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб: Изд-во «Питер», 2000. – 480 с.
7. Тараненко І. Г. Демократичні цінності у процесі становлення громадянина / І. Г. Тараненко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 150–152.